

Gellérd Imre: *Beszédek*. Válogatta és az előszót írta Dr. Gellérd Judit. Center for Free Religion, Chico, California, 1990, 208 old.

Gellérd Imre (1920—1980) unitárius lelkész prédikációit — magyar nyelven — jelentette meg a kaliforniai „Szabad Vallás Központ“, részeként annak a könyvkiadás sorozatnak, amelynek előbbi négy — angol nyelvű — kötetével a magyar unitárius szellemiség értékeit óhajtják népszerűsíteni.

Kalandos előélete van ennek a hiánypótló, szép kötetnek, míg az elmúlt év májusában megjelenhetett!

Megjelenését két szándék és célkitűzés szorgalmazta, munkálta. Az egyik, közvetlenül a Gellérd Imre tragikus halála utáni években fogant felismerésből érlelődött tette. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy értékeink elkallódjanak! Elvégre nem vagyunk oly gazdagok... Prédikáció-irodalmunkra sarkítva: nem lehet, nem szabad kallódni hagyni azokat a lapokra írt egyházi beszédeket, amelyek Gellérd Imre szellemi hagyatékának szerves részét képezik, s amelyek egy-két kéziratból több tucat nagyságrendű gyűjteményig a lelkész kollegákhoz kerültek, még a szerző életében. (Sokak által ismert, miként keresték fel Gellérd Imrét újra meg újra az örökös „prédikáció-hiányban“ szenvedő kollegák. Ő pedig mindig segítette a szellemi ínségben szenvedő „megszorultakon“: válogathattak kézirat-gyűjteményében, mert bőkezűen osztotta szét magát, tehetsége, szorgalma és tudása krózsusi gazdagságú kincseit!)

Midőn a kéziratok összegyűjtésének és kötet alakban történő megjelentetésének az ötlete megfogalmazódott: nem övezte mindenki részéről osztatlan lelkesedés, sem a kéziratokat átadni igyekvő segítőkészség. Szomorú, de így igaz. Beigazolódni látszott újra, hogy „az adós ritkán hálás“, s „akinek tartozunk, azt nem mindig szeretjük“. Akárcsak életében: Gellérd Imre tudását és tehetségét, szorgalmát és hatalmas munkabírást sokan kihasználták, ugyanakkor mindig voltak olyanok, akik valami beteges féltékenységgel lekicsinyelték, gáncsolták, háttérbe szorították. A szellemi és erkölcsi nagyság sokakból — sajnos — kisebbrendűségi „komplexust“ vált ki, ami sokszor a saját értékeinket is romboló magatartással torzul. Sajnos, Gellérd Imre elhunytá után is kísértett — és kísért — a kérdés: „A tehetség nem elegendő: a ti engedélyetek is kell hozzá, — ügye barátaim?“ (Nietzsche).

Istennek hála, mégsem volt minden adós ily hálátlan; mintegy 8—10 lelkész társ átadta a birtokában levő kéziratokat, s 1983-ban végre készen állott a néhány száz oldalas, gépírással emlékkötet, melyhez a gyűjtő — Gellérd Imre írólelkész munkásságát és prédikációit értékelő — tanulmányértékű előszót írt, „A töredék rangja“ címmel.

Ezt követően elkezdődhetett az az előreláthatóan reménytelen kísérlet-sorozat, hogy a kötetet nyomtatásban is kiadhassuk, közkinccsé tegyük, legalább a lelkészek számára. A megjelentetés ügyét szívvel-lélekkel pártfogoló Dr. Erdő János professzor sugallatára, a székelykeresztúri-udvarhelyi egyházkör lelkészei, egyházköri közgyűlési határozattal indítványozták a kötet kiadását. Az indítvány — kérés formájában — felterjesztődött, de a nyílt ateista propaganda és a diktatúra kiteljesedésének éveiben — midőn egyetlen egyházi folyóiratunkat, a Keresztény Magvetőt is valósággal „szétollózta“ a hivatalosan nemlétező cenzúra! — csak valami „rózsaszínű optimizmussal“ lehetett hinni, hogy az állami szervek, a Vallásügyi Hivatal engedélyét megkaphatjuk...

Teltek az évek s úgy tűnt, hogy a gyűjtemény megmarad írógéppel terjeszthető, sokszorosított „szamizdat kiadványnak“, midőn igen csak váratlan és szerencsés fordulat következett. Gellérd Imre Budapesten élő lánya — Dr. Gellérd Judit — hazalátogatott Erdélybe. Milyen szándékkal? Az édesapa szellemi hagyatékát átmenteni akaró nemes célkitűzéssel: összegyűjteni és megjelentetni Gellérd Imre műveit, dolgozatait, egyházi beszédeit, mert „hiszem, hogy szellemének elevenen tartása által szolgálom Erdély és egyházam ügyét.“ (2. old.) Így találkozott tulajdonképpen az értékeinket minden áron menteni akaró két szándék, az itthoni és határokon túlról is hazagondoló. E szándékokhoz társult az Édesapát rajongásig szerető, életművének folytatását — Erdély és az unitarizmus szolgálatát — felvállaló Gellérd Judit-i elkötelezettség. Mégpedig oly hőfokán a lelkesedésnek, amely — a Gellérd Imrere is oly jellemző módon — szenvedélyes, konok kitartással képes leküzdeni az akadályokat, áldozatkészen vállalva kockázatot és nehézségeket. Gellérd Judit lelkesedése, céltudatossága, kockázatok és félelmeket is vállaló bátorsága és hite nélkül — ismerjük csak be — aligha kaphattuk volna ajándékba — mi, unitárius lelkészek — a „Gellérd Imre: Beszédék“ kötetet, 1990 nyarán. Mert kockázat és nehézség — bőven adatott. Ha itthon szó sem lehetett a tervezett kötet kiadásáról — és a diktatúra utolsó éveiben nyilván szóba sem jöhetett ilyesmi! —, akkor Magyarországon kell (megpróbálni) kiadni. Csakhogy ehhez ki kell vinni-juttatni az újabb kéziratokkal gyarapított gépirásos kötetet. Aki emlékszik még arra, hogy milyen kockázattal járt egy ártatlan levél kijuttatása is, a „fülesek“ és „vaskalapos gondolatvadászok birodalmából“, ahol az összes írógépek rendőrségi nyilvántartásban voltak. Nos, annak nem szükséges ecsetelni, hogy milyen lehetséges következményekkel lehetett/kellett számolni egy vaskos prédikáció-gyűjteménynek az országból történő kicsempészése esetén. Igen, a „lebukás“ kockázatairól volt szó.

Végül is: szerencsésen sikerült a gyűjtemény Budapestre juttatása! (Hogy s mint? Tudják, akik tudják, talán ma sem tanácsos „szellőztetni“ mindent!)

Csakhogy — újabb fordulat —: Dr. Gellérd Judit — házasságkötés révén — „egy harmadik hazába“ kerül. Így vall erről a kötet Előszavában: „1988 októberében a Berkeley-i Starr King Unitárius Teológiai Intézet „rendkívüli“ diájkaként jöttem Californiába, hogy édesapám dolgozatait angolra fordítsam, tekintve az amerikai unitáriusok érdeklődését a nagyértékű munka iránt. Meghívóm Dr. George Williams, a Californiai State University vallástörténész professzora, akivel 1987 nyarán az IARF Világkongresszusán, Stanford-on találkoztam, ahol a magyaror-

szági unitárius egyház küldöttjeként vettem részt. 1988 karácsonyán összeházasodtunk.“ (2. o.).

„A házasságok az égben köttetnek“ —, halljuk vagy mondjuk magunk is, elég gyakran. Személyes ismeretség alapján merem kijelenteni: Dr. George Williams professzor — nagyszerű ember! Nemcsak „úgy általában“, de a mi — erdélyi magyar és unitárius ügyünk szempontjából is... Valódi társra-találásról így ír Gellérd Judit: „A misszió, amiről én csak álmodtam — férjem lelkesedése és áldozatvállalása révén — valóra válik. Közös lett az ügy, életünket gyökeresen meghatározó feladat: erdélyi unitárius hagományainkat, a gyökereket megismertetni az amerikai unitáriusokkal; kapcsolataink alapjait szélesíteni és mélyíteni, hogy segítségre kész szívek és kezek rátaláljanak a megújulásért küzdő otthoni egyházakéra.“ (2. old.)

Az, akit egyszer is megérintett Dr. Gellérd Judit — édesapjára is emlékeztető — lelkesedése a mi, erdélyi és unitárius ügyünk iránt. — lelkesít, munkára serkent és „szórvakat ad“ ez a lelkesedés —, az nem csodálkozik azon, hogy Dr. George Williams professzor urat is áthatotta és magával ragadta ez a lelkesedés, s a magyar unitárius szellemiség értékeit népszerűsíteni óhajtó könyvkiadás-sorozat Egyesült Államokban nyomtatott lapjain — többet között — ez az utalás is olvasható: „A sorozat főszerkesztője: Prof. Dr. George M. Williams“. S az sem tekinthető „véletlennek“ nyilván, hogy e nagyszerű házaspár lelkesedése és ügybuzgalma elnyerte az amerikai Unitárius Univerzalista Egyháznak a pártfogását és segítségét, hogy: „... nagylelkű ösztöndíjával a könyvsorozat kiadásának költségeit fedezte.“

A kötet részekre történő felosztását, a beszédek válogatását tekintve, Dr. Gellérd Judit jó érzékkel járt el. Lénvegében követte az Erdélyben összeállított gépirásos kötet beosztását, külön csoportosítva a vasárnapi prédikációkat, mint „általános témákat“ (II. rész, 21—129. oldalak), ünnepi beszédek- és úrvacsorai ágendákat (III. rész, 130—187. oldalak), és a szertartási beszédeket (IV. rész, 188—205. oldalak), s megőrizte az eredeti időrendi sorrendet a fejezeteken (részeken) belül is. A kötet ezen „törzs-anyagát“ szerencsésen egészítik ki azok az írások, amelyeket Gellérd Judit találóan helyezett el a kötet elején olvasható Előszó, valamint „A töredék rangja“ után. Az első írás egy rövid naplórészlet, amelyet Gellérd Imre a politikai börtönből való szabadulása után, Homoródszentmártonba történt kihelyezésének első napján írt, 1964 őszén. (Korszerű irányelvek. I. rész, 8—11. oldalak). Meditáló szembenézés a lelkeszi hivatás és szolgálat felelősségének szorításában, az új szolgálati helyre érkezés első napján. Azé a lelkeszé, aki annak a napnak az estéjén nem tud nyugovóra térni addig, amíg össze nem foglalja hivatásának főbb irányelveit, hogy így sóhajtson fel: „Istenem, adj erőt, hogy többet adhassak, mint amennyit kapok!“

Az első részben elhelyezett második írás a „Vándorlásunk“ címet viseli; történelmi korokat átvéelő és végkicsengésében ugyancsak „irányelveket“ megfogalmazó prédikáció, amely — terjedelme miatt — inkább tanulmányá kerekedett (11—20. oldalak).

A kötet törzs-anyagát alkotó egyházi beszédek közé, még két „új“ — a gépirásos gyűjteményben nem szereplő — beszédet helyezett el Gellérd Judit. „A hithűség“ című konfirmációi beszédet (196. old.), valamint Gellérd Imre utolsó karácsonyi prédikációját, amely 1979. december 25-i keltezésű (205. old.)

„A szorgalom hatalmas támasz a középszerű tehetség részére is“ (Seneca). Hát még a valódi tehetség esetén! Mert Gellérd Imre Istentől megáldott tehetségű lelkész volt, akinek tehetsége kitartó és rendszeres munkával párosult. Ezt igazolja a „Beszédék“ kötet, amelynek darabjain — mintegy három évtizednyi időn keresztül — nyomon követhetjük az író-lelkész nemcsak szellemi, de alkotói tevékenységének fejlődését is. Az életmű e töredéknyi részében is megmutatkozik Gellérd Imre egész lelkészi és prédikáció-írói egyénisége. Egyéniségének minden jellemző vonásával együtt. Ami természetszerűen azt is jelenti, hogy az életmű ezen töredéke nem a „tökéletes egyházi beszédek csokrát“ kínálja, épp úgy, amint a minden lelkész számára „kötelezően“ követendő műfajt, mintát vagy modellt sem kívánja jelenti. Életre sem ez az igény hívta őket. Amit azonban le kell szögeznünk: a kötetbe foglalt egyházi beszédek közül jónéhány, a modern unitárius prédikáció-irodalom gyöngyszemeként tartható számon, s az életmű ezen töredéke is igazolja, hogy Gellérd Imrét az unitárius prédikáció-irodalom legjobbjai között kell számontartani. Azok között, akiktől tanulni lehet.

Nyilván, a legjobbaknál is találunk kifogásolni valót, amit — lehetőleg építő szándékkal — bírálni lehet. Jelen kötet valós értékeinek ismeretében nyugodtan emlékeztethetjük Gellérd Imre bírálót — a kéretleneket és hivatlanokat, de főként a „feltékenységből“ rosszindulatú „kritikusokat“! —, egy meglehetősen „szakállas“ igazságra, hogy lám: „Aki tud, az alkot, s aki nem, az — kritizál!“

Hiszem, hogy az ilyeneknél feltétlenül többen vagyunk — lelkészek, teológiai hallgatók vagy akár világiak is —, akik valódi és tiszta örömmel fogadtuk ezt a kötetet, s a megajándékozott emberek örömeivel mondtunk halás köszönetet érte Dr. Gellérd Juditnak és férjének. Értékeinket mentő, megtartó és közkinccsé tevő, nemes küldetést vállaltak, az erdélyi unitarizmus ügyét szolgálva. Ezt is azzal a meghatóan szép gesztussal, amellyel ajándékba hozták nekünk, mindannyiunknak, a Gellérd Imre kötetet: „...szeretettel... egyházunk minden lelkészének: azoknak, akik ismerték és azoknak, akik már nem; azoknak, akik szerették őt és akik nem.“

— kis —

Domokos Pál Péter: *Rendületlenül*. Márton Áron Erdély püspöke. Szerkesztette Hidvégi Máté. Eötvös Kiadó — Szent Gelért Kiadó, Budapest 1989, 308 l. + 16 l. fényképmelléklet.

Domokos Pál Péter emlékkönyvet, dokumentkötetet állított össze Márton Áronról. Erdélyhez, híveihez utolsó lehelleltig hű barátjának, Erdély legnagyobb katolikus püspökének, Márton Áronnak állít emléket ezzel a kötettel. Egy töről, Csík vidékéről fakadtak, s alig öt év a különbség köztük. Ezért nem tud a szerző még csak a látszat-objektivitás leple mögé sem bújni. Szenvedélyesen vall Erdélyről, az itteni magyarság sorsáról, s ezt a fűtöttséget a két életút teljesen indokoltá teszi.

A kötet négy részre tagolódik. Első része tanulmány Erdélyről, a második Márton Áron életét mutatja be, a harmadik szöveggyűjtemény a nagy püspök írásaiból, beszédeiből, körleveleiből. A gazdag illusztrációs anyag szintén önálló egységnek tekinthető.

Az *Erdélyről* szóló fejezet címe tág tárgyához képest. Csak pár oldal áttanulmányozása után jövünk rá, hogy Erdély nemzetiség-történetét, különösen a román—magyar—szász viszony alakulását dolgozza fel a szerző.

A *Márton Áron élete* című fejezet a szülőföld bemutatásával kezdődik: olyan szeretettel ír és gyűjt anyagot a tájról, hogy — ha ismerénk — ez maga sejtetné a szerző kötődését. A gyermekkorról írottak, sőt az iskolás évek jórészt a szerző egyéni emlékeit kombinálhatják a kevés dokumentummal. A csíkszentdomokosi földművesszülők házából a helyi elemi iskola elvégzése után az ősi csíksomlyói gimnáziumba vezet a gyermek Áron útja. 1910-től az V. gimnáziumba már Csíkszeredába jár. Az itteni és a családbeli katolikus szellemű nevelés ébreszti fel benne a vágyat a papi pálya iránt. Hatodiktól a gyulafehérvári római katolikus gimnázium diákja. Aztán az első világháború tűzkeresztsége következik. Hadnagyként szerel le, s két évig gondolkozik, éli a falusi legények életét, míg 1920-ban belép a gyulafehérvári papnevelébe. Mailáth Gusztáv Károly szenteli pappá 1924 nyarán s az első szentmiseáldozatot szülőfalujában mutatja be. Gyergyóditróban, Gyergyószentmiklóson káplán, rövid ideig püspöki levéltáros. 1931-től kap először kiemelt fontosságú munkakört: egyetemi hitszónok lesz Kolozsvárt, feladata az ifjúság lelki irányítása. Ekkor derül ki, mennyire magával ragadó szónok, vezér: „új apostol“, „új próféta“ támadt benne — írják a lapok.

1933-ban György Lajossal együtt megindítják az erdélyi katolikus iskoláztatás és ifjúságnevelés ügyét felkaroló *Erdélyi Iskola* című folyóiratot. 1934-től 1936-ig a Katolikus Népszövetség igazgatója, új életre keltője. Mint Hirschler József utóda, 1936-tól Kolozsvár plébánosi székében gazdasági szervezőképességéről is tanúságot tehet: rendezi a plébánia pénzügyeit. 1938 decemberétől pedig az erdélyi püspökség gondjait hordhatja vállain. Több mint négy évtizedes püspöksége a próbatételek sorozata.

Az 1940-es bécsi döntés az egyházmegyét is ketté osztotta. S ő ott maradt Dél-Erdélyben, a nehezebb körülmények között, hogy ne csak egyháznak, elárvult népének is vezére lehessen! De mikor Észak-Erdélyben szükség volt intő szavára, ott is megjelent. 1944 májusában a zsidóüldözés ellen mondott szavai majdnem börtönbe juttatták. „De a szent hivatalunkkal járó köteleességek teljesítésétől nem riaszthat vissza sem börtön, sem emberi tekintetek. Az igazság védelmében és a szeretet szolgálatában az üldöztetés és börtön nem szégyen, hanem dicsőség“ — állapította meg akkori beszédében. És nem kellett sokat várnia erre a dicsőségre.

1948-ban tiltakozik az iskolák államosítása ellen, nem hajlandó a pápától függetleníteni egyházmegyéjét. 1949 nyarán letartóztatják. 1951 nyarára érik meg a helyzet a kirakatperre, amelyben: a) 10 évi nehézbörtönre és 5 évi politikai jogok felfüggesztésére összeesküvésért; b) életfogytiglani kényszermunkára, hazaárulásért; c) 25 évi kényszermunkára valamint politikai jogainak 10 évi felfüggesztésére hazaárulásért“ elítélik.

A nagypolitika nyomására 1955 tavaszán Áron püspököt szabadon eresztik, s ő kemény kézzel rendet teremt egyházmegyéjében. Egy évi

szabad mozgás után a püspöki palotába internálják, minden lépését, szavát figyelik, lehallgatják. Csak Könög bécsi bíboros közbenjárására oldják fel fogságát 1967 őszén.

1969-ben, 1971-ben a pápa színe elé is eljut a püspök. S bár 1971-től segédpüspök van mellette Jakab Antal személyében, a munka nagy részét ő végzi. Az 1970-es évek közepétől testét próbára teszik a betegségek, de lelki erejét, vezetői éleslátását nem tudják befolyásolni. A hatóságok még 1977-ben is zaklatják, börtönnel fenyegetik. 1980 őszén hat püspök, ötszáz pap és tengeri nép temeti.

Ezen a fejezeten szintén érződik az adatok hézagos volta. Például az iskolás évekről részletesen ír, de a négy évi teológiai időszakról semmit. Máshelyt meg eluralkodnak az idézetek, újságcikk-átvételek — például a püspökké szentelésről. Egy jellemző beszámoló elég lett volna, a többi esetleg a szöveggyűjteményt gazdagítaná. Érthetetlennek tartjuk, hogy az egész kötetben a személyneveket miért szedték nagybetűkkel. Inkább egy névmutatót helyezhettek volna a kötet végére.

A *Szöveggyűjtemény* szerencsésen válogat a püspöki beszédekből, körlevelekből, melyek jelentős eseményekkel, állásfoglalásokkal kapcsolatosak. Ezeket az *Erdélyi Iskolából* és a *Hitelből* vett négy elvi fontoságú cikk egészíti ki. Talán a Márton Áronról szóló cikkekből, méltatásokból is hozhatott volna néhányat ez a rész.

A 16 krétázott lapon elhelyezett hatvan fénykép a történelmi előzmények, az elődök, a táj bemutatása után szinte korszakról korszakra követi elemista évektől a koporsóig Márton Áron életútját. Itt látható a választott címer is magányos székely fenyőjével és „Non recuso laborem“ (Nem vonakodom a munkától) feliratával. Az életmű mindenben igazolja ezt a Szent Mártontól kölcsönzött jelmondatot.

Dr. Gaal György

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉRE

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön évi 200 lej, melyet a lelkeszi hivatalok útján, vagy közvetlenül az egyházi központba (Episcopia Unitariană, 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 10 dollár.

Tiparul executat la:
Imprimeria „Ardealul” Cluj
B-dul 22 Decembrie nr. 146
România
comanda nr. 3026/1991

Revista
Bisericii Unitariene
din România

Journal of the
Unitarian Church
from Romania

XCVII • Cluj • 1991/2

CUPRINSUL • CONTENTS

STUDII • STUDIES

Ferenc Balázs: Libertate • Liberty	73
László Jenő Vargha: Curentul studierii comportamentului în psihologie • The Behaviour Problem in the Psychology	79
Miklós Szabó: Unitarieni din Transilvania la universități externe până în 1848 • The Studying of the Transylvanian Unitarians in Foreign Univer- sities till 1848	85
István Molnár Dr.: Obiceiuri folclorice de Paști la unitarieni din Transilvania • Folklor Habits at the Period of Easter among Transylvanian Unitarians	104
Rudolf Adorjáni (pregătit sub tipar): Inventarul parohiilor din protopopiatul Cristur din ultima treime a secolului al XVIII-lea (Partea V.) • The Inventory of the Parishes of the Keresztur District from the Last Third Part of the XVIIIth Century (5th Part)	121

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Imre Gellérd: Omul • The Man	131
Mózes Nyitrai: Împlinire • Fulfilment	134
Domokos Simén: Moștenirea munților • The Heritage of the Mountains . . .	136
Dénes Pálfi: Descoperirea conștiinței • To Become Conscious	138
Sándor Lukács: Învățămintele de Rusalii • The Teaching of Pentecost . . .	139
VIAȚA BISERICESCĂ — ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	143
RECENZII • BOOK REVIEWS	146

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó și Dezső Szabó (redactori), György András, Lőrinc Mikó, dr. Elek Rezi și Ferenc Szász.

Redacție • Editorial Office: 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9, Romania;

Telefon: 11 52 71

